

Milí přátelé, Mileno a Jene,

nevím, zda připomenutí atmosféry prvních let Charty 77 je tím nejvhodnějším způsobem, jak přispět do sborníčku k Vašemu velkému výročí. Ale na nic lepšího jsem nepřišel; a kromě toho mám dojem, že v dnešních vzpomínkách často dochází k tolika nejružnějším posunům a misinterpretacím... Možná, že trocha autentického svědectví z tehdejší současnosti (se všemi tehdejšími omezeními) může být nejen pomocí paměti nás starších, ale také porozumění těch mladých, kteří už nic z toho nezažili.

Váš LvH.

Dopis č. 18 (39)

Praha, 23. listopadu 1978

Vážený a milý příteli,

vyšlo mi nedávno podiv, že jsem zatím nekomentoval zatčení dr. Jaroslava Šabaty a jeho dlouhou vyšetřovací vazbu. Musím se přiznat, že to není jen tento konkrétní případ, který mne nechává v rozpacích, nýbrž celý kontext okolností a jakýsi dnes již zcela zřejmý trend v přístupu Bezpečnosti k signatářům Charty 77. Všichni máme před očima případy uplatňování hrubého násilí a přímo teroru, které zůstávají nevyšetřeny a bez postihu viníků, nebo které jsou dokonce obráceny ve svůj opak: skuteční viníci se mění ve svědky a postižení občané v obviněné. Protizákonné akce jsou bagatelizovány nebo dokonce legalizovány, zatímco napadení občané jsou podezříváni, obviňováni a dokonce odsuzováni. Nemyslím si, že by to bylo v naší společnosti něco nového; jedna věc je však nová. Totiž pozornost, která tomu může být - a do značné míry také je - domácí i zahraniční veřejností věnována. Všechno se to fakticky děje jaksi na světle, na otevřené scéně, ať už se skuteční pachatelé pokoušejí s větším či menším úspěchem skrýt (zvláštní je však právě to, že jejich skrývání je vždycky polovičaté, neboť dokonale provedené by ztrácelo svůj hrozivý smysl).

Začalo to hned v prvních měsících existence Charty 77, kdy byli spolu s Ornestem zatčeni také Lederer, Pavlíček a jeden z první trojice mluvčích, Havel. Profesor Patočka byl vláčen po dlouhých výsleších, profesor Hájek, po náhlé smrti Patočkově jediný fungující mluvčí, byl dlouhé měsíce soustavně střežen, vyslýchán, inzultován, a dokonce mu přímo do obličeje vstříkli slzný plyn. Hlídan a také inzultován byl i MUDr. Kriegel a jeho paní, také Petr Uhl s celou rodinou. Těch případů bylo hodně; ani si na všechny nevzpomenu. Šlo i o hrubé zásahy při procesech atd. atd. Když byl obklíčen a rozprášen jeden psychiatrický seminář, a když po perlustrace účastníků byli někteří odvezeni k výslechům (bylo to den před Patočkovým pohřbem), bylo mi v Bartolomějské ulici jako jednomu ze zadržených vyhrožováno násilím, ale tehdy zůstalo jen u řvaní, tj. při „teorii“. S praxí jsem se osobně seznámil až na počátku letošního roku, kdy jsem byl z pracoviště odvláčen po zádech do auta a potom z auta do budovy č. 7 v Bartolomějské, přičemž jsem byl okopáván a neurvale vlečen po schodech, vymrazován průvanem, byl mi sešlapáván nárt atd. Oznámil jsem generálnímu prokurátorovi spáchání několika trestných činů, ale dostal jsem po dlouhé době vyrozumění, že po přešetření celé záležitosti „nebylo shledáno důvodů k opatřením“. Krátce poté, zatímco jsem byl po tomto zásahu ještě téměř neschopen pohybu, došlo k známému brutálnímu zásahu na železničářském plese na Vinohradech. Vyšetřování, které bylo zprvu zahájeno, mělo jen jediný

cíl: připravit obžalobu napadených občanů, především Landovského, Havla a Kukala. Když se ukázalo, že to naráží na potíže a že by se to mohlo obrátit v obvinění příslušníků Bezpečnosti z krivého svědectví, bylo vyšetřování i stíhání zastaveno (resp. odloženo na neurčito – nevím přesně). Ukázalo se, že je na závalu množství nezávislých svědků. Proto v dalších případech mělo všechno klapnout beze svědků.

Jednoho dne, kdy jsem nebyl ani doma, nebyl do mého bytu vpuštěn můj přítel Ivan Medek, ale převezen do Bartolomějské, kde však ani nebyl regulérně vyslýchán, nýbrž jen zadržován do setmění. Poté byl vyveden do temné uličky, a tam před zraky pracovníka Bezpečnosti přepaden, vtažen do připraveného automobilu a se zavazanýma očima a spoutanýma rukama unesen do lesů u Nového Strašecí, kde byl omráčen a ponechán v bezvědomí v křoví. Po pěti dnech se jen s malými obměnami zopakovalo totéž s jiným mým přítelem, Bohumilem Doležalem. Ačkoliv oba podali stížnost a trestní oznámení, nebylo zřejmě vyšetřování ani zahájeno, neboť ani jeden z nich nebyl předvolán ke svědeckému výslechu. – Tady by bylo možno připojit řadu dalších případů, kdy byl např. přepaden signatář v temné ulici a ztlučen tak, že utrpěl několik zlomenin, nebo že byl dokonce v Praze na jednom mostě přepaden signatář mužem (v němž rozpoznal údajného „pořadatele“ z plesu železničářů) a vlečen k zábradlí, a to s úmyslem (vyřčeným) ho „hodit do řeky, než přijde čas, aby byl pověšen“. Bylo by možno vzpomenout i toho, jak jinému známému signatáři byl otráven pes, nebo jak mu ještě předtím byla na podvozek auta lehce upevněna jakási třeskavá „puma“ (větší dělbuch), nebo jak byl vydírán a jak mu bylo vyhrožováno, což se sice stalo předmětem vyšetřování, ale po jisté době bylo toto vyšetřování zase bez výsledku skončeno. To byla druhá etapa; prostředky, jichž bylo použito, byly razantnější, ale nevýhodou (psychologickou především) byla anonymita jejich původců, tj. pachatelů.

Došlo proto k etapě číslo tři. Podstatou této etapy bylo přivést chartistu pokud možno dobře známého do situace, v níž může být vyprovokován k nějaké chybě nebo v níž je možno předstírat, že takovou chybu udělal. Sám jsem si už den před Patočkovým pohřbem plně uvědomil tuto možnost, když na mne zuřící pracovník Bezpečnosti řval, abych si sundal brýle, že je mám nějak zapocené, a naznačoval, že mi hodlá dát pár facek. Tehdy jsem na něho neméně silným hlasem zařval, ať se neopovází na mne sáhnout; a tím to – tehdy – skončilo. Zřejmě jsem měl být jen přezkoušen, jak jsem lekávy. Ovšem bylo mi jasné, že mi onen pracovník StB mohl pár facek klidně ubalit, aniž by se dostal do těžké situace, neboť já jsem byl naprosto beze svědků, kdežto proti sobě jsem měl tři pracovníky Bezpečnosti. Pak už bylo jedno, zda bych mu facku vrátil nebo ne, mohl si ji docela dobře vyžádat od kolegy, aby měl tvář červenou, zajít k lékaři a nechat se třeba pro pohmoždění sanice uznat na patnáct nebo šestnáct dnů jako neschopný služby. Když jsem byl u výslechu koncem října t. r., došla na tuto věc také řeč; řekl jsem svému vyšetřovateli, že při takovémto výslechu je něco podobného, co se stalo Šimsovi nebo Šabatovi, dobře možné. Kdyby vstal a z ničeho nic mi dal facku, nevím pochopitelně, co bych v tu chvíli udělal. Je docela dobře možné, že bych mu ji vrátil. A v tu chvíli bych byl v průsvihu. Ostatně bych mu ji ani vracet nemusel; mohl by to za mne udělat jeho kolega a pak by to oba mohli svést na mne. Udiveně se mne zeptal: A proč bychom to dělali? Odpověděl jsem také otázkou: A proč to udělali se Šabatou?

Bývalý farář (již před několika lety zbavený státního souhlasu) Jan Šimsa byl odsouzen, protože údajně bez příčiny napadl jednoho z příslušníků Bezpečnosti, kteří u něho prováděli (když byl už druhý den zadržen před Brežněvovou návštěvou v Československu) domovní

prohlídku. V rozsudku se považuje za prokázané, že jeho ženy, Mileny Šimsově, se nikdo ani nedotkl (což je lež, neboť modřiny měla ještě po týdnu) a že Jan Šimsa po společném pádu na pohovku udeřil příslušníka Bezpečnosti pěstí do obličeje (což je také lež). Svědectví manželky a syna odsouzeného Jana Šimsy nebylo při soudu připuštěno. Jan Šimsa byl odsouzen na 8 měsíců nepodmíněně. – Když to srovnám se svým případem před více než sedmi lety, může to vypadat (takto izolovaně) jako jakýsi fraškovitý „pokrok“. Tehdy jsem byl odsouzen na 9 měsíců nepodmíněně za něco, co jsem fakticky neudělal, ale navíc za co – kdybych to opravdu udělal – bych nemohl být po právu souzen, protože by to bylo bývalo v naprostém souladu s mými občanskými právy i s našimi zákony (už jsem se o tom dříve zmiňoval – jiní byli odsouzeni právě takto protiprávně). Kdyby byl opravdu Šimsa příslušníka Bezpečnosti spontánně napadl, pak by to byl vskutku trestný čin, kdežto tenkrát se muselo jen předstírat, že to byl trestný čin.

Doktor Jaroslav Šabata byl spolu s některými dalšími signatáři Charty 77 zadržen dne 1. 10. t. r. a odvezen na okrsek VB v Peci pod Sněžkou. Ten den se to příslušníky Bezpečnosti obou států jen hemžilo; rekreant-nerekreant, všichni procházející byli perlustrováni, kdo neměl občanský průkaz, byl předveden – no, zmatek byl velký. Došlo k tomu proto, že ten den se mělo několik chartistů sejít (již potřetí) na Cestě československo-polského přátelství s několika členy polského Výboru na obranu společnosti (dříve KORu). V budově okrsku byl Šabata po krátké době bez důvodu napaden příslušníky Bezpečnosti, bylo mu vyhrožováno, byl vrhán proti stěně chodby (při tom pravděpodobně již utrpěl první újmu na zdraví, přinejmenším však musel být duševně zcela otřesen); když však příslušníci zjistili, že konflikt je pozorován jedním z dalších zadržených, byl Šabata odvezen z chodby do jedné z kanceláří, kde surovosti pokračovaly (bylo to slyšet do vedlejší místnosti, kde byl opět jiný signatář). Z výpovědi Jaroslava Šabaty při soudním projednání tohoto případu (dojde-li k němu – zatím se po počátečním spěchu z neprůhledných důvodů soud odkládá) se dozvíme, zda se fyzicky bránil či nikoliv. Za dané situace to je ovšem značně pravděpodobné, ale zatím to nemůžeme považovat za jisté. Naproti tomu je jisté, že s fyzickým napadením ještě na chodbě začali příslušníci Bezpečnosti.

Všichni si dovedeme představit, jak bude vypadat asi další průběh. Nedojde-li k nějakému zásahu z politických míst (a to v daném případě není příliš pravděpodobné), bude Jaroslav Šabata postaven před soud a odsouzen na základě obvinění, na němž se shodnou příslušníci Bezpečnosti ve svých svědectvích. Svědectví z druhé strany nebude považováno za věrohodné (jeden z možných svědků je pod tlakem stíhání z jiného případu, oba se v případě pravdivého svědectví vystavují stíhání pro křivé svědectví, pokud soud „uvěří“ výpovědi příslušníků Bezpečnosti). Už v Šimsově případě se tato cesta ukázala jako úspěšná; osvědčí-li se i v případě Šabatově, můžeme očekávat, že se s analogickými případy hned roztrhne pytel. Příznačné ovšem je, že tato nová metoda byla vyzkoušena ponejprv v Brně a podruhé v Peci pod Sněžkou. V obou případech se první soudní jednání má odehrát na okresní úrovni, v druhém případě dokonce velmi daleko od centra. Tomuto přesunu odpovídá i přesunutí záležitostí chartistů „do terénu“. K mým posledním výsledkům došlo již nikoli v Bartolomějské, nýbrž v Legerově (nyní Lidových milicí), tj. na Praze 2. Podobně tomu je i s os tatními signatáři; vyšetřovatelé však většinou zůstávají titíž a jenom přijíždějí z Bartolomějské na příslušný obvod.

V současné době tedy můžeme pozorovat několik nových trendů v postupu bezpečnostních orgánů. Především Bezpečnost a soudy se vši tvrdostí postihují okraje Charty (tj. ty signatáře, které Bezpečnost považuje „za okraje“; ve skutečnosti jsou tito „okrajoví“ chartisté vždycky nebo téměř vždycky velmi aktivní), se zvláštní tvrdostí pak mladé lidi. Za druhé: tzv. „prominentní“ (tj. v zahraničí i u nás známí) chartisté jsou předmětem drobných (zatím) teroristických akcí, kde je zachována jistá anonymita. Za třetí: pokud jsou známí signatáři stavěni před soud, pak pro banální nebo vykonstruovaná provinění výslovně nepolitického charakteru, zatímco např. mladí lidé jsou stíháni a odsuzováni k tvrdým trestům za malou část toho, co podnikají „prominenti“. Za čtvrté: „prominentní“ chartisté jsou pronásledováni a zavražďováni, aby se rozhodli opustit zem; při výsleších je jim to doporučováno a přímo nabízeno. Naproti tomu ti, kteří chtějí odejít do zahraničí, se setkávají s potížemi, průtahy a zamítnutím. Když je někomu otráven pes, přivěšen dělbuch k autu nebo dokonce když je unesen, nebo když mu je zlomena noha, dostává povolení snadněji, někdo dokonce výjimečně jen krátkodobé (zatímco jinak je umožňováno jen vystěhování). Vedle toho ovšem pokračují všechny šikany, vyzkoušené a známé už od dřívějších: propouštění ze zaměstnání (také rodinných příslušníků), diskriminace dětí při přijímání na studia, ztěžování nebo znemožňování nástupu do nových zaměstnání, odebírání řidičských a technických průkazů, zrušení telefonních stanic anebo alespoň přerušení jejich provozu, a vůbec uvádění signatářů a jejich rodin do nejrůznějších umělých těžkostí. Při výsleších (někdy ani nejde o řádné výslechy, nýbrž jen o pravidelné „pohovory“, při nichž se ani nedělá zápis) se často příslušníci StB vyjadřují (v poslední době), že nadešla doba definitivní likvidace Charty 77.

Končíme druhý rok své společenské občanské iniciativy. Jak můžeme hodnotit tento poslední vývoj? Jaké jsou naše vyhlídky do budoucnosti? Jak dlouho ještě budeme muset vydržet? A co všechno se ještě budeme muset naučit snášet?

Především musíme osvědčit neochvějnou výdrž. Musíme se připravit na poměrně ještě dlouhou dobu nepříznivých poměrů; myslím, že zatím nikdo není schopen odhadnout, jak dlouhá to bude doba. Počítáme-li s dlouhou dobou, nebudeme se zbytečnou nervozitou vyhledávat nová ohniska konfrontace. Je to úspěch, že po dvou těžkých letech tu Charta 77 stále existuje, ačkoliv režim má všechny prostředky po ruce, jak ji zdecimovat. Jestliže to neucinil ve frontálním útoku (který jsme očekávali hned v prvních měsících roku 1977), pak to vypovídá něco důležitého jednak o režimu samém, jednak o mezinárodní situaci. V zemi, kde moc je tak naprosto centralizována a nadto dodnes podpírána přítomností cizích vojsk, je svědectvím pozoruhodné slabosti režimu, jestliže se musí uchýlovat k tak nízkým metodám represe. Jak je možné, aby se silný režim cítil ohrožen několika stovkami lidí, kteří nežádají nic než dodržování zákonů a plnění mezinárodních smluv, k nimž se vláda dobrovolně zavázala? A když už jí takoví lidé jsou tak nesnesitelní, co této vládě brání v energické likvidaci tak poměrně nepočetné skupiny? Odpověď je nasnadě: tento režim je založen na předstírání a na skrývání, na rozporu propagačních vývěsek a shnilé praxe. Každou kritiku své lži proniklé existence stíhá jako kritiku socialismu a jako útok na „socialistické státní a společenské zřízení“. Ve skutečnosti však ve všech rozhodujících parametrech se skutečně socialistických kritérií vzdal. Morální nadšení a ideová uvědomělost jsou nepřestavitelně řídkým jevem; poměrně tenké vrstvě preferovaných přizvukuje o něco širší vrstva korumpovaných. Naprostá většina lidí si hlídá své soukromé malé zájmy, a při určité míře jejich uspokojení se nutí alespoň navenek do neutrality, eventuelně s nádechem jakési loajality, za níž se však doširoka

rozlévá lhostejnost a cynismus ve vztahu ke všemu oficiálnímu, ale bohužel i ke všemu veřejnému. Každá kritika těchto poměrů se proto vždy trochu zadírá i do svědomí průměrného, k veřejným a celospolečenským záležitostem lhostejného občana. Neboť naprostá většina těchto skutečných, byť pasivních „opor“ režimu má ještě jakési zbytky svědomí; a ty jsou pochopitelně černé. Lidé vědí, že život, jaký vedou, není nic slavného, a že ve svém shonu za pěkným bydlením, za autem, za chatou atd. hledají vlastně jen zapomenutí. Když je z toho někdo trochu probudí, když s nimi někdo zatřese, nemají z toho radost, pokud jim zároveň neslíbí probuzení blanických rytířů (ostatně ani by na ten slib nedali; musela by se už kopyta ozývat po dláždění). A s tím právě režim počítá. Proto také nesmí udělat nic, co by pro tuto mlčící většinu bylo přece jenom už příliš. Protože nic není tak jisté, jako to, že tato většina se přece jednou probudí; a pak se bude mstít za svou pohanu o to víc, oč větší na ní měla ona sama podíl právě v důsledku své netečnosti, svého přizpůsobení a své zbabělosti.

A pak ovšem je tu situace mezinárodní. Především vnitrobloková. Vše nasvědčuje tomu, že je důkladně zablokovaná, a to hned na několika rovinách. Mocensky se prodávší socialistické struktury se jednak ukázaly jako zdaleka nikoliv optimální, jednak navázaly na politicky inferiorní politické tradice samoděržaví a strnuly v betonové bloky stereotypu, vnucujících se i tam, kde postrádají jakoukoli funkčnost. Mocensky jsou však zaštitěny a násilně udržovány v centru i na periferii s mezkovitostí, svědčící o naprostém nedostatku rozhledu a fantazie. Jakákoli místní vylepšení mají ostře vymezený a nepřekročitelný rámeček. Nic ovšem nezůstává trčet beze změny. Také tento rámeček se velmi pomalu, ale přece jenom mění. Místní experimenty (tj. především pokusy o funkční vylepšení, ale také zlidštění atd. socialistické společnosti) mohou této proces urychlit, ale také naopak zpomalit. Musí být proto podnikány promyšleně a „citlivě“; zejména se musí vyhýbat všemu, co by mohlo být v ústředí chápáno jako vzpoura a vykročení z řady.

Důležitější v tomto ohledu se mi však zdá situace světová. Také tam a především tam je třeba se vyhýbat přímým konfrontacím a zaměřovat se na jiné způsoby koexistence, usnadňující vnitřní proměny blokového systému. Nikdy však nelze zapomínat, že na celé této situaci a na jejím vývoji ustavičně parazitují síly a struktury, které se už dávno vymkly rozumnému lidskému úsudku a uvážlivému rozhodování, a které vyhánějí situace na ostří nože, a to v celku i v detailu. Odvozeniny třetího a čtvrtého nálevu těchto parazitních tendencí nesou odpovědnost za provokování takových incidentů, o jakých jsem se na počátku dopisu zmiňoval; komplikované problémy a situace tu mají být řešeny zastrašováním a represí. Samozřejmě, že se tím skutečně nic nevyřeší a že se ničeho podstatného nedosáhne; tedy nikoli pozitivně. Negativně se ovšem dosáhne zpomalení nebo dočasného zastavení obecně žádoucího, ale těmito parazitními skupinami obávaného a nenáviděného vývojového trendu. Nikoli ze zbabělosti ani z měkkosti, ale z důvodů strategických je třeba se takovým konfliktům co možno vyhýbat.

Tvůj

Ladislav Hejránek